

Horisme radicularia (Lepidoptera: Geometridae, Larentiinae), nieuw voor de Belgische fauna

Chris Steeman

Samenvatting. Op 7 mei 2016 werd in Han-sur-Lesse het eerste zekere exemplaar van *Horisme radicularia* voor België gevangen en gedetermineerd via een genitaalpreparaat. Omdat deze soort erg lijkt op *H. tersata* werden oudere waarnemingen herbekeken. *H. radicularia* blijkt al zeker vanaf 2004 in België voor te komen.

Abstract. The presence of *Horisme radicularia* in Belgium was first proven by a specimen trapped on 7 May 2016 in Han-sur-Lesse and determined via genitalia. Due to the similarity with *H. tersata*, older specimens of this species were examined again and it turned out that *H. radicularia* was already present at least from 2004 onwards.

Résumé. Le 7 mai 2016, à Han-sur-Lesse, *Horisme radicularia* a été capturé et déterminé par une préparation des genitalia. Comme cette espèce est très similaire à *H. tersata*, nous avons contrôlé des observations antérieures, ce qui a montré que *H. radicularia* était déjà présent en Belgique depuis 2004.

Key Words: *Horisme radicularia* – Faunistics – Lepidoptera – New record – Belgium.

Steeman C.: Koning Albertlei 90, 2950 Kapellen, België. christiaan.steeman@telenet.be

Inleiding

Tijdens een nachtvangst te Han-sur-Lesse (NA) op 07 mei 2016 werd een mogelijke *Horisme radicularia* (de La Harpe, 1856) gevangen. Bij nazicht van de genitaliën door Davy De Grootte bleek het inderdaad om deze soort te gaan. Dit is de eerste zekere waarneming voor België. Deze soort was in België te verwachten, aangezien ze in alle buurlanden voorkomt.

Omdat de soort erg lijkt op *Horisme tersata* (Denis & Schiffermüller, 1775) werd de soort in ons land vroeger mogelijk over het hoofd gezien. Dit was dan ook de reden om oudere waarnemingen opnieuw te bekijken. Zoals te verwachten bleek de soort inderdaad al langer in België voor te komen. De oudste tot nu toe gevonden waarneming dateert van 20 augustus 2004 te Lavaux-Ste.-Anne (NA), leg. Leo Janssen en mezelf, in vogelvlucht 8 km van Han-sur-Lesse, de vindplaats van de waarneming in 2016.

Fig. 1–2. *Horisme radicularia* (de La Harpe, 1856), Han-sur-Lesse (NA), 07 mei 2016 (© & gen. det. Davy De Grootte)

Taxonomie

Geometridae zijn met 337 soorten vertegenwoordigd in België en er komen 4 *Horisme*-soorten voor: *H. aquata* (Hübner, 1813), *H. radicularia*, *H. tersata* (Denis & Schiffermüller, 1775) en *H. vitalbata* (Denis & Schiffermüller, 1775). *Horisme radicularia* werd beschreven door de La Harpe (1855). In 1919 beschreef Schawerda, die onbekend was met de publicatie van de La Harpe, een vermeende variatie van *Horisme tersata* (*Horisme tersata* var. *laurinata*) met dezelfde kenmerken als *H. radicularia*. De synonymie kwam pas in 1984 aan het licht en *H. radicularia* werd erkend als valide soortnaam (Rezbanyai-Reser 1984).

Algemene verspreiding

H. radicularia is een submediterrane soort, vanaf Noord-Spanje tot de Balkan. De noordgrens van het areaal loopt door het zuiden van Nederland (Vossen 2015), Midden-Duitsland en Zuid-Slowakije. Ook aanwezig op enkele eilanden van de Balearen.

Huidige verspreiding in België

Via waarnemingen.be werden een aantal zekere *H. radicularia*'s gevonden. De soort komt met zekerheid verspreid voor in de Calestienne, een ongeveer 130 km lange kalksteenstrook die loopt van Trélon, net over de Franse grens via Couvin, Beauraing, Han-sur-Lesse (NA)

tot Aywaille (LG). [waarnemingen o.a. in Petigny nabij Couvin (2015), Lavaux Ste.-Anne (vanaf 2004), Wavreille (2007), Wellin (2005), Ave-et-Auffe (2015), Han-sur-Lesse (2016)]. In 2016 is de soort door gerichte zoektochten op verschillende plaatsen vastgesteld in Viroinval (Nismes, Dourbes) (pers. med. T. Sierens). Ook in het oosten van Vlaams-Brabant komt de soort op verschillende plaatsen voor [Moorsel nabij Tervuren (2015), Langdorp nabij Aarschot (2016) en Leuven (Meerdaalwoud, 30 augustus 2008, pers. med. A. Verboven; bevestiging door genitaalpreparaat; dit is op dit moment de oudste ons bekende waarneming in Vlaanderen).

Een derde regio waar *H. radicularia* met zekerheid voorkomt is de Voerstreek met o.a. een waarneming in Sint-Martens-Voeren (2014). Deze vindplaatsen sluiten nauw aan bij het bekende areaal in Nederland, waar de oudste waarnemingen dateren van 2005.

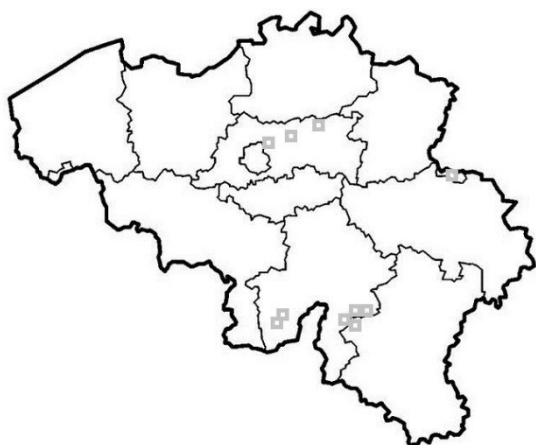

Fig. 3. Verspreiding van *H. radicularia* in België, met duidelijk onderscheid van de drie gebieden: het oosten van Vlaams-Brabant, de Voerstreek en de Calestienne.

We kunnen stellen dat deze soort een relatieve nieuwkomer is sinds vermoedelijk het begin van deze eeuw. De vroegste waarneming die we vonden dateert uit 2004. Oudere collecties werden nagekeken (o.a. G. & W. De Prins, T. & D. Sierens, B. Vanholder, KBIN) en nergens werden *H. radicularia*'s aangetroffen in de periode vóór 2000. Dat alle oudere Belgische exemplaren zeer duidelijke *H. tersata*'s zijn, lijkt er op te wijzen dat de vele tientallen recente exemplaren die we nu als twijfelgevallen beschouwen (zie waarnemingen.be) wellicht effectief zo goed als allemaal *H. radicularia*'s zijn. In oudere collecties zie je die 'twijfelgevallen' namelijk niet (persoonlijke mededeling van T. Sierens en W. De Prins).

De verspreiding op bovenstaande kaart is alleen gebaseerd op zekere waarnemingen, maar naar alle waarschijnlijkheid is het areaal van deze soort inmiddels veel groter. In de toekomst zullen we meer 'twijfelgevallen' genitaliseren en zodoende meer zekerheid hebben aangaande de precieze verspreiding van *H. radicularia*.

Kenmerken

Het exemplaar dat gevangen werd te Han-sur-Lesse was een mannetje en toonde onmiskenbaar de

kenmerkende asymmetrische uitsteeksels ('tanden') op de valven, waarbij de 'tand' op de linkervalve opvallend lang en sikkelvormig is. De basis van de 'tand' op de valve is breder dan hoog. Bij *H. tersata* zijn die uitsteeksels symmetrisch, op een basis die hoger is dan breed (Vossen 2015). Verdere uitwendige kenmerken bij verse dieren zijn: de vleugelpunt wordt zowel bij *H. radicularia* als bij *H. tersata* door een zwarte 'apicale lijn' in tweeën gedeeld. Het veld tussen die apicale lijn en de voorrand van de vleugel is bij *H. radicularia* egaal en bleek van kleur (heel licht okergeel), en valt daardoor redelijk goed op en is duidelijk afgescheiden van de rest van de vleugel. Bij *H. tersata* is dit veld bruiner en minder verschillend ten opzichte van de rest van de vleugel. *H. radicularia* heeft normaal nooit een (spoor van) middenstip op de voorvleugels.

Volgens Knud Larsen (DK), die honderden exemplaren bestudeerde kan je vrij zeker zijn van de determinatie op uiterlijke kenmerken, maar alleen als de exemplaren vers zijn (persoonlijke mededeling W. De Prins).

Vossen (2015) vermeldt dat er 130 Limburgse vlinders via genitaalpreparaten werden gedetermineerd (105 *H. tersata*, 25 *H. radicularia*). Bij deze groep bleek niet één van de vleugelkenmerken van definitieve diagnostische waarde, maar in combinatie leidden ze in veel gevallen (maar niet altijd) tot een correcte determinatie.

Fig. 4. Een typisch vers exemplaar van de eerste generatie *Horisme radicularia* met alle bovenstaande kenmerken (Wavreille, 26 april 2007, © Chris Steeman).

Hausmann & Viidalepp 2012 schrijven bij *H. radicularia*: "Very similar to its sibling species, *H. tersata*. Ground colour pale brown, with reddish or warm chocolate brown tinge. Discal spot usually absent. Area between apical streak and costa often pale. Transverse lines usually with darker 'spots' (dilatations) at costa and inner margin of forewing". Bij *H. tersata*: "Similar species include *H. corticata* and *H. radicularia* usually with ground colour warmer, pale brown rather than grey-brown, hindwings darker, ante- and postmedial lines with sharper black accentuation, apical streak usually better developed. Correct identification often requires dissection or DNA barcoding".

Ebert (2003) vermeldt dat bij verse exemplaren en mits wat ervaring de meeste *H. radicularia* van *H. tersata* kunnen worden onderscheiden.

(Ebert 2003, Leraut 2009, Hausmann & Viidalepp 2012), maar beide soorten vliegen ook vaak samen (Vossen 2015, eigen waarnemingen).

Biologie

Gewoonlijk 2 generaties per jaar: half april tot einde juni met een piek in mei en terug vanaf begin juli tot half september met een piek in augustus.

De rupsen leven monofaag op bosrank (*Clematis vitalba*) en overwinteren als pop op of in de grond.

De soort zou meer dan *H. tersata* gebonden zijn aan thermofiele gebieden, dus warmere en drogere habitats

Dankwoord

Dank aan Willy De Prins voor zijn hulp (o.a. nakijken collectie KBIN) en inbreng bij het schrijven van dit artikel. Ook aan Tom Sierens voor het nakijken van diverse oudere collecties en hulp bij dit artikel en tenslotte aan Davy De Grootte voor het gebruik van de foto's van het exemplaar te Han-sur-Lesse.

Literatuur

- De Prins W. & Steeman C. 2016. *Catalogue of the Lepidoptera of Belgium*. — www.phegea.org [bezocht op december 10, 2016].
- Ebert G. 2003. *Die Schmetterlinge Baden-Württembergs, Band 9: Nachtfalter VII (Geometridae)*. — Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Hausmann A. & Viidalepp J. 2012. *The Geometrid Moths of Europe. Volume 3: Larentiinae I*. — Apollo Books, Stenstrup.
- Lepiforum 2016. *Bestimmungshilfe für die in Europa nachgewiesenen Schmetterlingsarten, Horisme radicularia* — www.lepiforum.de/lepiwiki.pl?Horisme_Radicaria [bezocht op december 10, 2016]
- Leraut P. 2009. *Moths of Europe, Vol 2: Geometrid Moths*. — NAP Editions, Verrières le Buisson.
- Vossen P. 2015. De tweelingbosrandspanner, *Horisme radicularia*, in Nederland (Lepidoptera: Geometridae). — *Entomologische Berichten, Amsterdam* **75** (5): 200–203.
- Rezbanyai-Reser L. 1984. *Horisme laurinata* Schawerda 1919 syn. nov. zu *H. radicularia* de la Harpe 1855, nebst weiteren Angaben zur Verbreitung der Art (Lepidoptera, Geometridae). — *Nota Lepidopterologica* **7**: 350–360.
- Schawerda K. 1919. Neue Formen aus meiner Sammlung. — *Zeitschrift des Oesterreichischen Entomologischen Vereins* **4**: 31–32.
- Waarnemingen.be [bezocht op 15 januari 2017].

Interessante waarnemingen van Lepidoptera in België in 2016 (Lepidoptera)

Willy De Prins, Chris Steeman en Tom Sierens

Samenvatting. Enkele nieuwe provinciegegevens en andere interessante waarnemingen van Lepidoptera in 2016 worden gemeld. Enkele oudere gegevens worden eveneens vermeld. De hele lijst is alfabetisch gerangschikt. De gebruikte nomenclatuur is in overeenstemming met Fauna Europaea (www.fauna-eu.org).

Abstract. Some new province records and interesting observations of Lepidoptera in 2016 are mentioned. The whole list is arranged in alphabetical order. The nomenclature is according to Fauna Europaea (www.fauna-eu.org).

Résumé. Plusieurs données faunistiques nouvelles par province sont mentionnées, ainsi que quelques observations intéressantes en 2016. La liste est rangée alphabétiquement. La nomenclature suit les listes de Fauna Europaea (www.fauna-eu.org).

Key words: Lepidoptera – faunistics – Belgium.

De Prins W.: Dorpstraat 401B, B-3061 Leefdaal. willy.deprins@gmail.com

Steeman C.: Koning Albertlei 90, B-2950 Kapellen. christiaan.steeman@gmail.com

Sierens T.: Tijkstraat 6, B-9000 Gent. sierenstom@gmail.com

In deze vaste rubriek worden de meest interessante waarnemingen van Lepidoptera uit het voorbije jaar (en eventueel vorige jaren) geciteerd. Vele van de nieuwigheden in dit artikel vermeld, zijn reeds gepubliceerd op de website van de Belgische Lepidoptera (De Prins & Steeman 2003–2017). De hele lijst is alfabetisch gerangschikt volgens familie-, genus- en soortnaam; zo sluit hij beter aan bij de gegevens op de website. Voor de systematiek en nomenclatuur wordt de lijst van Fauna Europaea (www.fauna-eu.org) gevolgd.

Afkortingen: AN = Antwerpen, BR = Brabant, HA = Hainaut, LG = Liège, LI = Limburg, LX = Luxembourg, NA = Namur, OV = Oost-Vlaanderen en WV = West-Vlaanderen.

Adelidae

Adela croesella – Gebandeerde langsprietmot: 1 ex. op 10.vi.2013 te Lommel (LI), leg. H. Dries; 1 ex. op